

Adnan ČIRGIĆ (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

UDK 811.163.4(497.16)(091)

DOPRINOS DANILA VUŠOVIĆA MONTENEGRISTICI



Autor daje kratak osvrt na život i djelo začetnika sistematskoga izučavanja crnogorskih govora – Danila Vušovića (1900–1939). Pored osvrta na značaj dijalektološke studije *Dialekt Istočne Hercegovine*, ukazuje se na Vušovićev doprinos njegošologiji, koja je bila osnovna oblast njegova naučnog interesovanja.

Kad se o govori o ozbiljnome i sistematskom izučavanju crnogorskih govora, onda nedvojbeno prvo mjesto pripada jezikoslovcu i filologu Danilu Vušoviću. Ako se izuzmu napomene Vuka Karadžića o osobinama crnogorskih govora u predgovoru *Srpskih narodnih poslovica* (1836) i kraća studija profesora Kotorske gimnazije Toma Brajkovića o peraškome govoru, s kraja XIX vijeka,¹ može se reći da je Danilo Vušović prvi crnogorski dijalektolog, kojim je ujedno i otpočela era izučavanja crnogorskih govora. Njegova studija *Dialekt Istočne Hercegovine* predstavlja prvi cjelovitiji (monografski) opis nekoga crnogorskog govornoga područja.

Danilo Vušović najstarije je dijete Vidaka Vušovića, jednoga od rijetkih crnogorskih učitelja koji su tada školovani izvan Crne Gore te

¹ Tomo Brajković, *Peraški dijalekat*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1893, Tisak dioničke tiskare, str. 1–21.

kasnijega sudije (u Podgorici, Peći i Nikšiću), i Zorke, ćerke popa Stevana Bulajića. Rođen je 13. decembra 1900. godine u selu Bršno, kraj Nikšića,² u viteškoj porodici Krsta Mujova Vušovića, koji je ostao poznat ne samo po tome što je sedam puta ranjavan u crnogorskim bojevima za oslobođenje, već i po tome što je u njegovoj kući počela s radom prva osnovna škola u Bršnu sedamdesetih godina XIX vijeka.³ Odrastavši u takvim uslovima, Danilo Vušović imao je solidne uslove da usavršava svoje obrazovanje. Osnovnu je školu završio u Ozrinićima, gimnaziju je započeo u Peći, a nastavio u Valjevu i Nikšiću, đe je kao odličan đak, oslobođen polaganja usmenih ispita, maturirao 1922. godine. Iste je godine upisao Filozofski fakultet u Beogradu (Srpskohrvatski jezik i književnost), đe je diplomirao 1926. i postavljen za „suplenta“ (pomoćnog nastavnika) u beogradskoj Muškoj učiteljskoj školi, odakle je 1928. godine priješao u Prvu, a zatim u Drugu mušku gimnaziju u Beogradu. Na njegovo filološko usavršavanje nije uticala samo porodica iz koje je potekao. Vušović je imao sreću da bude jedan od prvih značajnijih učenika vodećega srpskog jezikoslovca Aleksandra Belića, koji je u njemu kao studentu prepoznao lingvistički talenat. O tome svjedoči monografija *Dialekt Istočne Hercegovine od Danila Vušovića*⁴, nastala još za studentskih dana, koja je nagrađena prvom „nagradom Arh. Nićifora Dučića“ 1926. godine.

Vušovićevo napredovanje u nauci ugroziće teška bolest koja ga počinje pratiti još od pripreme doktorskog ispita, za koji je odabrao analizu Njegoševa jezika. „Ovaj rad bio je i koban po njegovo zdravlje, – još u toku ovog rada on se razboleo, tako da je doktorat polagao već kao bolestan, a njegova promocija morala se odlagati duže vremena. Docnije, njegova služba – više puta je prekidana bolešću.“⁵ Umro je u 39. godini (2. maja 1939) u svome zavičaju, Gornjem Polju kraj Nikšića. Time je otpočela i golgota njegove porodice: njegovo šestoro braće i dvije sestre započeli su svoje stradanje, od hapšenja zbog izazivanja antirežimskih pobuna protiv kralja Aleksandra, preko ratnih bojišta po nekadašnjoj Jugoslaviji do gasnih komora i krematorijuma u Njemačkoj i Golog otoka. O ugledu Danila Vušovića u zavičaju slikovito govori sljedeći citat: „Njegovu preranu

² Nikola Racković, *Prilozi za leksikon crnogorske kulture*, Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 1987, str. 221. & R(adomir). A(leksić)., *Dr Danilo Vušović*, u knjizi: Draginja Vušović, *Suze bratskog bola*, Nikšić, 2000, str. 33.

³ Draginja Vušović, *Suze bratskog bola*, Nikšić, 2000, str. 21.

⁴ Srpski dijalektološki zbornik, knj. III, Srpska kraljevska akademija, Beograd-Zemun, 1927.

⁵ R. A., n. d., str. 32.

smrt čitav kraj je doživio kao ličnu tragediju. Zbog toga je na dan njegove sahrane svako u Gornjem Polju ostavio poljoprivredne radove i, kao u staroj Grčkoj, priključio se opštenarodnoj žalosti. Tako narod žali samo izuzetne ljude“.⁶ Budući da su njegovi radovi nepravedno zapostavljeni u sopstvenoj zemlji, potrebno je o njima iznijeti nekoliko podataka.

Iako je, kao Belićev učenik, Danilo Vušović radio u okviru ondašnje tzv. serbokroatistike, glavni njegovi radovi pripadaju upravo oblasti montenegristike. Naravno, jasno je da s obzirom na bolest i preranu smrt on nije mogao doseći potpunu naučnu zrelost, ali i to što je napisao čini ga značajnim imenom u *montenegristici*. U bibliografiji Danila Vušovića koju je izradio Drago Ćupić nalazi se 59 jedinica.⁷ Ćupić je posebno izdvojio prvih 35 naslova, a ostale je svrstao u kategoriju *Sitniji radovi*. Pored navedene dijalektološke monografije, kojom započinje sistematsko izučavanje crnogorskih govora, Vušović se ostvario i u njegošologiji. Bavio se(uzgred) i nekim standardnojezičkim pitanjima, koja nijesu predmet ovoga priloga. Bio je i jedan od saradnika časopisa *Naš jezik*, o kojemu je gotovo tri godine vodio glavnu brigu.⁸

U oblasti njegošologije ističe se Vušovićev doktorski rad *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika*, koji je odbranio 1929. godine pred Ispitnim odborom sastavljenim od renomiranih filologa: P. Popovića, A. Belića, St. Kuljbakina i H. Barića.⁹ „Njegoša je Vušović sa pobožnošću voleo. On je priredio dva izdanja celokupnih dela Njegoševih, koja su od stručne kritike (JF, XV) pohvalno ocenjena“.¹⁰ Zahvaljujući Dragu Ćupiću, Vušovićevi radovi iz njegošologije objedinjeni su u knjizi *O Njegoševom jeziku* (2000). Tu je Ćupić iz rukopisne zaostavštine Danila Vušovića objelodanio i njegov *Komentar Gorskom vijencu* (str. 177–215), za koji pretpostavlja da je Vušović „računao na to da će jednoga dana u svojoj redakciji izdati Njegoševa djela, ili makar *Gorski vijenac*, i to je učinio izdajući cjelokupna Njegoševa djela 1935. godine gdje u *Gorskom vijencu* ima dosta elemenata preuzetih iz ovoga komentara, a objavljivanje posebno komentara, mimo

⁶ Gojko M. Kilibarda, *O porodičnom gnijezdu znamenite braće Vušović*, u knjizi: Draginja Vušović, n. d., str. 22.

⁷ Danilo Vušović, *O Njegoševom jeziku*, Priredio Drago Ćupić, Oktoih, Podgorica, 2004, str. 269-274.

⁸ R. A., n. d., str. 32.

⁹ Danilo V. Vušović, *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika*, Južnoslovenski filolog, knj. IX, Beograd, 1930.

¹⁰ R. A., n. d., str. 33.

djela ili *Gorskog vijenca*, s pravom nije smatrao funkcionalnim“.¹¹

Prije nego što ukažemo na značaj najvažnije Vušovićeve studije u njegošologiji, već pominjane doktorske disertacije, osvrnimo se na njegov rad *Nekoliko mesta u Gorskom vijencu*,¹² koji predstavlja ispravke nekih tumačenja poznatoga hrvatskog njegošologa Milana Rešetara (u njegovom 9. izdanju). Nije ovaj Vušovićev tekst morao biti izazvan samo željom da uzvratu Rešetar za kritiku *Dialekta Istočne Hercegovine*¹³ niti da se pridruži polemici između svojega učitelja Belića i Rešetara,¹⁴ već i istinskom namjerom da ispravi Rešetarova pogrešna tumačenja pojedinih stihova *Gorskog vijenca*. A u tome je Vušović kao talentovani i obrazovani jezikoslovac i filolog kojemu je Njegošev, odnosno crnogorski jezik, bio maternji morao biti nadmoćniji u odnosu na dotadašnje njegošologe, uključujući i Rešetara. Većina je njegovih ispravki i primjedaba osnovana, mada ima i slučajeva da je neopravdano kritikovao Rešetara. U toj polemici (uslovno rečeno) došao je do izražaja i Vušović-filolog i Vušović-rodoljub. Iako je kao predstavnik Belićeve škole svoje radove pisao srpskim (ekavskim) jezikom, on je, kao govornik crnogorskoga jezika i čovjek koji je odrastao uz crnogorske običaje, lakše mogao dokučiti stvarno značenje Njegoševih stihova, pa tako i ukazati na pogreške u Rešetarovu tumačenju. To se lijepo vidi npr. u njegovoj reviziji Rešetarova tumačenja stihova *Ka o marču kad udri vještica* ili *Na vratila o marču jašemo*, da umjesto Rešetarova povodenja za tumačenjem Vuka Karadžića *maráč = mart*,¹⁵ Danilo Vušović ispravno zaključuje da je „u Crnoj Gori (pa tako i u *Gorskom vijencu*) *maráč* samo *prvi dan marta meseca*, i uoči toga dana veštice vode kolo po gumnima i raskršćima i jašu na vratilima“ (str. 219). S druge strane, čini se da su ponekad rodoljublje i činjenica da je Njegoša

¹¹ Drago Ćupić, *Naučno djelo Danila Vušovića*, u knjizi: Danilo Vušović, *O Njegoševom jeziku*, Priredio Drago Ćupić, Oktoih, Podgorica, 2004, str. 20.

¹² Danilo Vušović, *Nekoliko mesta u Gorskom vijencu*, Misao, knj. 29, sv. 217–224, Beograd, 1929, str. 76–80. (Prema navodu Draga Ćupića u pomenutoj knjizi, str. 216–224, odakle je i citiran ovaj rad.)

¹³ Milan Rešetar, *Srpski dijalektološki zbornik, knj. III*, Južnoslovenski filolog, knj. VI, Beograd, 1926–1927, str. 252–260.

¹⁴ Polemiku je započeo Rešetar 1907. u monografiji o štokavskom narječju (kritikujući Belićevu podjelu dijalekata). Vidi: Pavle Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskoga jezika. Uvod i štokavsko narečje*, Matica srpska, Novi Sad, 1956, str. 38–39.

¹⁵ Vuk Stef. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječima*, IV državno izdanje, Beograd 1935, str. 357: „Marač, rča, m. (u prim.) vide Mart: Od po Marča i pas u hlad bježi; Kad Veljača ne daždi, Marač dobra ne misli.“

„sa pobožnošću voleo“ mladome Vušoviću bili smetnja da ispravno protumači najvećeg crnogorskog poetu. Tačnije, čini se da je sredinu iz koje je potekao uveliko idealizirao, pa kao da joj nije htio priznati neke očigledne nedostatke. Očito je to u njegovoj ispravci sasvim tačnog Rešetarova tumačenja 1963. stiha (u tužbalici sestre Batričeve): *Glavari se skamenili / kam im u dom!* Vušović ističe: „G. Rešetar sintagmu *kam im u dom* pogrešno tumači: *skamenio im se, ispraznio im se dom, tj. nestalo u njemu muške glave*. Međutim, ovaj izraz ovde nipošto ne označava tako strašnu kletvu, niti Batričeva sestra želi ovde ma kakvu božju kaznu za glavare, a najmanje istragu njihovih domova. Tu imamo u stvari, samo jedan običan prekor glavarima u značenju: *strašljivci, kukavice* i sl.“ (str. 221). Vušović-rodoljub ustuknuo je ovde pred Vušovićem-filologom jer je Rešetarovo (ispravno) tumačenje navedenoga Njegoševa stiha narušavalo njegovu sliku idealne Crnogorke. Kasnija će tumačenja *Gorskog vijenca*, pa i ona poznatoga njegošologa Nikole Banaševića, opovrgnuti ovo njegovo tumačenje i potvrditi ispravnost objašnjenja Milana Rešetara.¹⁶

Doktorska disertacija Danila Vušovića *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika* predstavljala je ozbiljan pomak u ondašnjoj njegošologiji. I pored teške bolesti koja ga je tokom njene izrade pratila, uspio je da izdvoji i objasni oko 340 „glavnijih osobina Njegoševa jezika“¹⁷ na osnovu kojih se vidi da ovaj pjesnik piše *crnogorskim jezikom*. Njegova je monografija o Njegoševu jeziku (neko vrijeme i jedina te vrste) postala nezaobilazna literatura svim budućim njegošolozima, ali i literatura neophodna u aktuelnom procesu oficijelne crnogorske jezičke kodifikacije. „Vušović uspješno tumači osobine Njegoševog jezika u odnosu na njegovu narodnu osnovu, pa je ova monografija u velikoj mjeri kao gramatika Njegoševa jezika data diferencijalno u odnosu na (...) epsku poeziju i u odnosu na narodne govore pjesnikovog zavičaja, posebno Njeguša. Autor je dao pregled fonetskih, morfoloških i sintaksičkih pojava u Njegoševom jeziku,

¹⁶ P. P. Njegoš, *Gorski vijenac*, Kritičko izdanje s komentarom priredio Nikola Banašević, VII izdanje, Beograd 1993, str. 342: „Primedba D. Vušovića (Misao, XXIX, 1929, str. 79) – da ovaj refren *ne označava tako strašnu kletvu, niti Batričeva sestra želi ovde ma kakvu božju kaznu za glavare, a najmanje istragu njihovih domova* – nije u potpunosti tačna, a ne može se primiti ni njegovo tvrđenje da taj izraz u stvari znači: *strašljivci, kukavice* i sl. Zar se svugde nisu mogle čuti prave kletve koje izgovore žene, s izvesnom unutrašnjom rezervom, bez želje da se one istinski ostvare? U st. 1999. vojvoda Janko prokleo je čak mrtvoga Batriča: *Bog ga jaki i mrtva ubio*.“

¹⁷ Vušović, Danilo. – *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika*, u knjizi *O Njegoševom jeziku*, priredio Drago Ćupić, Oktoih, Podgorica, 2004, str. 166.

i to dosta uspješno, ali za današnjeg čitaoca nedovoljno iscrpno¹⁸. Iako mu bolest koja je pratila taj rad nije dozvolila potpunu iscrpnost, ni osam decenija nakon objavljivanja ne mogu se opovrgnuti njegovi zaključci da su „Njegoševa dela većinom pisana narodnim jezikom, i to onim dijalektom kakvim se govori u Crnoj Gori. Najkarakterističnija su u tom pravcu, pored njegovih pesama ispevanih *na narodnu*, njegova dva najbolja dela *Gorski vijenac* i *Šćepan Mali*. U tim delima obično uvek nalazimo – i u fonetici i u morfologiji i u sintaksi – osobine crnogorskih dijalekata. Izvesni tuđi elementi koje nalazimo u tim delima, poglavito turski i talijanski, obični su i u govorima u Crnoj Gori“ (str. 25). Ovakav zaključak, kao i navođenje osobina koje su atipične za ondašnji službeni jezik, jasno pokazuje da je Njegošev jezik *crnogorski*, te je Vušovićeva interpretacija toga jezika umnogome naprednija od budućih proučavalaca koji su ga mahom tretirali kao dijalektalni izraz ili tzv. crnogorski književnojezički izraz srpskog jezika. Takođe, evidentno je da je Danilo Vušović crnogorske govore ispravno tretirao kao cjelinu, pa se i u tom pogledu iskazao naprednijim u odnosu na dijalektologe koji su se tim govorima bavili decenijama poslije njega (nerijetko negirajući i samu sintagmu *crnogorski govori*).

Jezikoslovni talenat i marljivost Danila Vušovića došli su do izražaja još za studentskih dana njegovih, u studiji *Dialekt Istočne Hercegovine* (1927), kojom otpočinje „zlatni vek proučavanja crnogorskih govora“¹⁹. Ova studija, iako od izuzetnoga značaja u dijalektologiji, često je potcjenjivana jer se nije uklapala u tradicionalističku podjelu crnogorskih govora i štokavskoga sistema uopšte. Činjenica da je Danilo Vušović u njoj obuhvatio jezičku teritoriju čijim se pojedinim djelovima nijedan dijalektolog više nije vraćao – dovoljno govori o njezinu značaju. O utemeljenosti te studije, pak, opet će dovoljno reći podatak da je rađena pod mentorstvom tadašnjih autoriteta u slavistici, u prvom redu Aleksandra Belića.

Naslovu studije nije teško prigovoriti jer izaziva zabunu budući da neobaviještenoga može navesti na pomisao da je riječ o jezičkim odlikama teritorije koja danas pripada Bosni i Hercegovini. Tačniji bi bio naslov *Zapadnocrnogorski govori*, ali je ta manjkavost svakako od manjega značaja kad se uzme u obzir obilje jezičkoga materijala koji Vušović toj teritoriji

¹⁸ Drago Ćupić, n. d., str. 18–19.

¹⁹ Pavle Ivić, *Osvrt na lingvističke metode dosadašnjih proučavanja crnogorskih narodnih govora*, Zbornik radova *Crnogorski govori*, CANU, Titograd, 1984, str. 32.

pripisuje. Nije potrebno posebno ukazivati na dragocjenost materijala koji je on skupio 20-ih godina XX vijeka, neposredno prije no što je proces razgradnje crnogorskoga jezika na ovome području, kao i u cijeloj Crnoj Gori, uzeo većeg maha.

No, dijalektolozi druge polovine XX vijeka uglavnom će zanemariti ovu studiju, priznajući joj samo pionirsku ulogu u ispitivanju crnogorskih govora. Tako će, u osvrtu na dosadašnja izučavanja crnogorskih govora, Pavle Ivić Vušovićevu monografiju (na 70 stranica gusto kucanoga teksta) okarakterisati kao nešto kraću studiju „o govoru nikšićkog kraja (istočnohercegovački dijalekat)“.²⁰ Stoga ne treba da čudi što će se i drugi dijalektolozi povoditi za Ivićevim autoritetom, pa će Drago Ćupić npr. izjaviti: „Pa i mi danas ovakvoj monografiji teško da bismo mogli dati dovoljno precizan naziv, jer se ne može reći da su u pitanju govori cijelog nikšićkog kraja. Vušovićeva monografija zahvata, zapravo, sam Nikšić sa neposrednom okolinom, Grahovo i Banjane, ali ne i istočni i jugoistočni dio današnje teritorije opštine Nikšić (na primjer, Gornje i Donje Pješivce, da ne pominjemo druga područja).“²¹ No, ni Ivićeva ni Ćupićeva konstatacija nijesu istinite. Sâm Vušović u studiji o kojoj je riječ navodi granice govora koje ispituje.²² Na str. 3 ukazuje da se ovaj „dijalekt“ prostire „na istoku od linije Trebinje-Bileća-Gacko, na terenu koji se obično naziva *Starom Hercegovinom*“. Zatim opisuje teren na kojem je vršio ispitivanja: „obišao sam kako mesta bliže okoline Nikšića tako i plemena *Grahova, Banjana, Rudina i Golije*. Nikšić, sa selima nikšićske župe i polja, ima unekoliko prirodnu granicu, i odvojen je planinskim lancima od pomenutih plemena. Počevši sa istočne strane, granica bi se kretala planinama i planinskim vencima ovim redom: Buhavice, Prekornica, planine nikšićske župe, koje ju potpuno zatvaraju, – zatim: Vojnik i Javorak sa severa, Njogoš i Zla Gora sa zapada, a Budoš i Planinca zatvaraju nikšićsko polje sa južne strane. Varoš Nikšić je na sredini polja, a unekoliko ispod samih planinskih lanaca poređana su sela i zaseoci. Skoro potpuno odvojena, na severoistočnoj strani Nikšića, nalaze se sela nikšićske župe: *Morakovo, Staro Selo, Bjeloševina, Jugovići, Kuta, Liverovići, Zagrad i Oblatno*. U samim planinskim udolinama, bez prirodnog izlaza u polje, nalaze se sela: *Bršno* (ist. od Nikšića), *Laz* (severoist.), *Dragovoljići* i *Orah* (severno),

²⁰ Isto, str. 38.

²¹ Drago Ćupić, n. d., str. 12.

²² Danilo Vušović, *Dijalekt Istočne Hercegovine*, Srpski dijalektološki zbornik, knj. III, Srpska kraljevska akademija, Beograd – Zemun, 1927, str. 3–5.

Šipačno i *Duga* (severozapadno) i gdegdje koji zaselak rasturen ovde-onde po dolinama i rasedima brdskim. Iz pomenutih sam sela i uveo ponajviše materiala u svoj rad, jer mi izgleda da su u nekom pravcu dobro, može se reći i potpuno, očuvali svoje tipično izgovaranje. Od sela iz kojih sam po nešto uzimao i unosio u svoj rad jesu: *Ozrinići, Gornje Polje, Miločani, Brezovik i Zavrh*.“ Vušović dalje objašnjava da ostala sela (Glibavac, Mokra Njiva, Brezovik, Kočani, Stube, Riđani, Straševina, Studenci) nije ispitivao jer u njima „crnogorski zборе“ budući da je riječ o došljacima iz Čeklića, Cuca, Čeva itd. koji su naselili begovska imanja po „zauzeću“ 1877. godine. Pored nekoliko golijskih zaselaka, Vušović je obišao i sela i zaseoke Banjana, Grahova i Rudina: „*Grahovo* (varošica), *Spila, Viluse; Riječani, Balosave, Broćanac, Dolovi; Petrovići, Drpe, Klenak, Tupan* (Donji i Gornji), *Velimje* (varošica), *Miljanići, Dubočke* (Donje i Gornje), *Koprivice, Crkvice, Mirkovići i Macavare*. (...) Stanovništvo je ovog kraja uopšte dosta staro, tako da nam ovde nije potrebno s te strane ništa naročito govoriti, pošto ono čini potpunu etnografsku celinu“.

Iako pod pogrešnim naslovom, ova studija Danila Vušovića pokazuje da se govori koje on ispituje skladno uklapaju (osim po akcentu) u opštercnogorsku jezičku sliku, tj. da zajedno s ostalim govorima Crne Gore čine spontano formirani crnogorski *koine*. Sve bitnije opštercnogorske osobine, kao i sve bitnije osobine govora koji se tradicionalistički nazivaju „govorima zetskog tipa“, poseduje i Vušovićev „dialekt“. On pokazuje da su se neke crnogorske crte tipa *svje > še* (šedok, šedodžba) u ovome „dialektu“ – tada još uvijek zaštićene od uticaja školstva – dosljedno razvile, pa ovde imamo npr. *prošeta < prosvjeta* i sl. Ili npr. *cje > će* takođe je dosljedno izvršeno: *proćep, ćelivati, ćelokup* i sl. Na osnovu ove njegove monografije vidi se put kojim se spontano razvijao crnogorski jezik sve do zaustavljanja procesa njegova razvoja poslije Prvog svjetskog rata i utapanja u opšteštokavski, tzv. srpski/srpskohrvatski standardni jezik.

U radu *Revizija podjele crnogorskih govora*²³ naveli smo neke značajnije osobine Vušovićeve „dialekta“ koje ga svrstavaju u crnogorske govore, a izdvajaju od govora istočnohercegovačkog tipa. Te osobine mogli smo izdvojiti upravo zahvaljujući rečenoj studiji Danila Vušovića: 1) nepostojanje glasova *f* i *h* (*h* se javlja samo po izuzetku); 2) sekundarna (i)jekavica tipa *kišeo, šeromah, vodijer, putijer, pastijer, kosijer*, u glagolima tipa *poćijevati, sakrijevati*, u imenicama npr.: *bolijes, golijet*,

²³ Rad je objavljen u ovome broju časopisa *Lingua Montenegrina*.

Bokijelj, podumijenta, rukovijet; 3) vokalska grupa *ao* sažima se (pored *o*) u *a*: *doša, poša, gleda, uba, kota, ranik*; 4) sporadično se javlja specifična zamjena poluglasnika; 5) dosljedno izvršeno jotovanje suglasnika *d, t, c, s, z*: *šedeti, ođeljati, đever, ćerati, ćešiti, počera, ćedilo, ćepanica, proćep, šeme, paši, šajan, pašaluk, izesti, koži, izedna*; 6) jotovanje *svje > še, cvje > će*: *šedok, šedodžba, prošeta, ćetati, Ćetko, Ćetna*; 7) jotovanje labijala: *pljesma, dospļjeti, pljena, obljed, bljesnilo, obljeručke, mljesec, grmljeti, mljesečina, vljera, življjet, vlječit*; 8) suglasnici *š* i *ž* su opštezastupljeni i, pored jotovanja, javljaju se i kao rezultat jednačenja po mjestu tvorbe: *iščerati, izđikati* te u hipokoristicima tipa *Miško, Miša, Goško, Žela, Želina*; 9) u nekim leksemima javlja se (alternativno sa *z*) suglasnik *ʒ* (*dz*): *bizin, mnözina, bronzin*; 10) djelimično je zastupljeno gubljenje sonanta *j* iza palatala *č* i *ž*: *naruče, područje, obilježe, boži*; 11) umjesto finalnoga *đ* i *ć* javlja se *-j*: *poj, doj, moj, kuj, nikuj, goj*; 12) *m > n*: *pantim, konšija, sinsija, monće*; 13) disimilacija: *mložina, tamnjan, tavnica, dimno*; 14) mjestimično se javlja i promjena *sn > šn, zn > žn, sl > šl, zl > žl*: *šnijevat, žnam, mišlim, u žli čas*; 15) metateza: *crvka, cukati, neokle*; 16) uprošćavanje suglasničkih grupa *-st, -št, -žd, -zd* u finalnom položaju: *milos, rados, plaš, vlješ, groz, Gvoz, daž*, i u infinitivu: *mus, ves, jes, gris, izis*; 17) oblici zamjenica *mene, tebe, sebe* u dativu i lokativu jednine; 18) pokazne zamjenice *ovaj, taj, onaj* upotrebljavaju se u obliku *ovi, ta, oni*; 19) uvijek je *viđu* i *velju* (nekad i *kumlju*) u 1. licu jednine prezenta ovih glagola; 20) analoški oblici tipa *lažati, mećati, obrćati*; 21) prilozi tipa *ovudije, tudije, kudije, onudijen, svukudijen*; 22) genitiv *česa*; 23) vokativ višesložnih ženskih imena na *-ica* ima oblik nominativa; 24) upotreba prijedloga *s* uz instrumental oruđnik: *Gleda sam s očima*; 25) česta upotreba prijedloga *su*: *su pet ljudi, su čim, su što*; 26) upotreba akuzativa uz prijedloge *na, u, o, pod, pred, nad, za* uz glagole mirovanja: *Bio sam u Dugu. Spava pod kuću*; 27) česta upotreba pripovjedačkog imperativa: *ja tu čeki, čeki, a njega nema*; 28) vrlo aktivan imperfekat i aorist; 29) specifična kongruencija tipa: *Počeraj te dva ovna. Donesi mi one pet motika. Pošto su ove dva tovara.* – itd. Navedeni je spisak sâm po sebi dovoljan da pokaže zašto je Vušović kao dijalektolog nepravedno zaboravljen i potcijenjen. Njegova je monografija, iako pod naslovom *Dialekt Istočne Hercegovine*, najbolje pokazala da ti govori, osim po akcentu, ne pripadaju govorima istočnohercegovačkog tipa. Bolje reći, pokazala je da su oni dio crnogorskih govora kao cjeline. I to je ono što mu tradicionalističko jezikoslovlje nije moglo oprostiti.

Bez namjere da ovom prilikom ulazimo u dublju analizu djela Danila Vušovića, koji se ni u međuratnome periodu najgore torture crnogorskoga nacionalnog bića nije čak libio da napiše i to kako „tamošnji seljaci“ za sebe kažu da „crnogorski zbore“, moramo istaći da je u svome kratkom i bonom trajanju uspio da ostavio djelo trajne vrijednosti. Njegova dijalektološka studija i nakon gotovo osam decenija inicirala je neophodnost revizije tradicionalističke podjele crnogorskih govora na dva strogo podvojena dijalekta.

Adnan ČIRGIĆ

THE CONTRIBUTION OF DANILO VUŠOVIĆ TO THE MONTENEGRIN STUDIES

The author gives a short review of the life and work of Danilo Vušović (1900-1939) the originator of systematic research of Montenegrin speeches. Beside concentrating on the importance of his study in dialectology, *The Dialect of the Eastern Hercegovina*, the author discusses Vušović's contribution to 'njegošology', that was the basic concern of his scholarly interest.